

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

І. Бабін,

студент V курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича

МІСЦЕ ПОДАТКОВОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

Завдяки постійному розвитку податкового законодавства в українському праві та праві інших країн склалась система правових норм, яку все частіше і частіше вчені юристи називають податкове право. Термін "Податкове право" вже давно став загальноживаним терміном в юридичній літературі, як в науковій, так і в навчальній. Проте аналіз ряду робіт з питань податкового права дозволяє зробити висновок, що різні дослідники зовсім по різному визначають для себе сам термін "податкове право". Деякі з них розуміють його як один з інститутів фінансового права¹, інші вважають, що податкове право є самостійною галуззю права², треті займають проміжну позицію і розглядають податкове право як підгалузь³ чи комплексний інститут фінансового права. Досить популярною серед науковців є думка про виділення самостійної галузі податкового законодавства, а не права⁴. Так чи інакше, єдиної думки сьогодні з даного питання не існує.

Вирішення даної проблеми слід шукати в самому фінансовому праві, тобто галузі права, яка сьогодні переживає етап бурхливого розвитку. З'являються нові фінансово-правові інститути, змінюється зміст попередніх, а деякі сфери суспільних відносин в значній мірі "виходять з під фінансово-правового регулювання"⁵. Суперечки про місце в системі права України властиві не лише податковому праву, але й іншим інститутам фінансового права. Зокрема, банківському праву, валютному праву, митному праву та іншим фінансово-правовим інститутам, які досить тривалий час складали єдину систему фінансового права. Існування прихильників⁶ і противників⁷ виділення цих фінансово-правових інститутів в окремі галузі права пояснюється зростанням ролі цих суспільних відносин для держави і для суспільства.

Основним критерієм, який лежить в основі виділення галузі права, є предмет і метод правового регулювання. Предмет галузі права окреслює групу суспільних відносин, що регулюються даною галуззю, метод визначає механізм, прийоми регулювання цих відносин. Якщо щодо специфіки суспільних відносин, що регулюються податковим правом, сумніву немає, то виникає питання про наявність особливого методу правового регулювання, притаманного лише податковому праву. Тому для того, щоб говорити про місце податкового права в системі права України, необхідно з'ясувати наявність особливостей, що виділяють сукупність способів регулювання податкових правовідносин. Перш за все потрібно порівняти прийоми правового регулювання адміністративного, фінансового і податкового права.

Проаналізувавши систему впливу на відносини, що регулюються податковим правом, можна зробити висновок про те, що основною рисою методу регулювання правових відносин виступають державно-владні (централізовані, імперативні) приписи одним учасникам податкових відносин з боку інших, що виступають від імені держави (метод субординації). Будучи одним з атрибутів суверенітету держави, податки встановлюються в односторонньому порядку, тобто характеризуються одностороннім волевиявленням одного з учасників відносин – держави⁸. Саме по собі формування податкових відносин залежить від волі тільки держави, воля іншого учасника відносин має другорядне значення. Держава на свій розсуд формує правила поведінки суб'єктів податкових відносин, які не можуть бути змінені іншою стороною і є обов'язковими для цієї другої сторони⁹. Владний характер податкових правовідносин хоча прямо і не зазначений в проекті податкового кодексу України, проте впливає з його змісту.

Відомий російський вчений В. Гурєєв, що виступає за виділення податкового права у підгалузь фінансового права, характеризує метод податкового права як владно-майновий, обумовлений необхідністю застосування імперативних норм податкового права з метою формування державного бюджету за рахунок доходів платників податків як одного з джерел державних доходів¹⁰.

Владний характер податкових відносин і переважання імперативних норм в податковому законодавстві дозволили деяким авторам висловити думку про те, що метод податкового права співпадає з методом адміністративного права. Інші автори вважають, що ці методи відрізняються, хоча і заважають, що методи правового регулювання адміністративних і податкових відносин досить подібні і це було сприйнято правозастосовчою практикою¹¹.

Проте ототожнювати ці два методи не можливо. Оскільки основним і вирішальним моментом, що визначає різницю двох вказаних методів правового регулювання, є різниця в суб'єктах впливу адміністративних і податкових норм, що найбільш яскраво проявляється в застосуванні відповідальності. Так, якщо адміністративне право здійснює вплив перш за все на громадян і посадових осіб підприємств і організацій і відповідальність застосовується лише до даної групи осіб, то податкове право здійснює вплив також і на юридичних осіб як на самостійних учасників податкових відносин та виділяє дану групу учасників в самостійний суб'єкт податкової відповідальності. Інакше кажучи, оскільки коло учасників податкових і адміністративних відносин різне, то говорити про тотожність методу правового регулювання, шляхом якого здійснюється вплив на їх поведінку, на характер взаємозв'язків між ними, не можна.

Досить спірним є питання щодо співвідношення методу податкового і фінансового права. На думку більшості авторів, по методу правового регулювання податкове право мало чим відрізняється від традиційного методу фінансового права, в основі якого також лежить метод владних приписів. Деякі з них вважають, що податкове право і фінансове право мають єдиний метод правового регулювання, оскільки податкове право є інститутом фінансового права¹². Але хоча метод податкового права є фінансово-правовим і передбачає використання імперативних норм¹³, тобто характеризується своєрідним механізмом регулювання, особливим переплетенням норм, юридичним режимом, способами впливу заснованими на нерівності суб'єктів, в нормах податкового права найбільш жорстко ставиться вимога про перерахування коштів платників податків в бюджет, нерідко використовується безспірний порядок списання коштів з рахунків платників, податкове право не виключає використання рекомендацій, узгоджень і права вибору в поведінці підвладних суб'єктів – платників податків і зборів (метод координації). Наприклад, механізм податкового кредиту і є подібною згодою між платником податків і податковим органом.

Тому метод податкового права можна визначити як сукупність правових прийомів для врегулювання відносин, що виникають між платниками податків і державою чи органами місцевого самоврядування, в особі уповноважених на це органів, з приводу сплати податків і зборів, проведення контролю за сплатою податків та носять імперативний характер, допускаючи при цьому деякі елементи координації.

З врахуванням вищевикладеного можна дати визначення податкового права: Податкове право – підгалузь фінансового права з своєю системою правових норм (інститутів), що регулюють суспільні відносини по встановленню, введенню і стягненню податків, а також відносини, що виникають в процесі податкового контролю і притягнення податкових осіб до відповідальності за здійснення податкового правопорушення шляхом імперативного методу впливу на відповідних суб'єктів з елементами диспозитивності.

¹ Орлов М.Ю. Современное состояние налогового права и налогового законодательства. // Юридический мир. – 1997. - №8. – С. 7; Финансовое право: Учебник/ Л.К. Воронова, Л.А. Давидова, М.В. Карасева и др.; Н.И. Химичева (рук. авт. кол. и отв. ред.). – М.: БЕК, 1995. – С. 225 та ін.

² Основы налогового права: Учебно-метод. пособие/ С.Г. Пепеляев, С.В. Жестков, Е.В. Тимофеев и др.: С.Г. Пепеляев (ред.). Аудиторская фирма "Контакт". – М.: Инвест фонд, 1995. – С. 13; Мудрых В.В. Анализ норм об ответственности за нарушение налогового законодательства // Юридический мир. – 2000. - №11. – С. 9

³ Гуреев В.И. Налоговое право. – М.: Экономика, 1995. – С. 6.

⁴ Гуреев В.И. Российское налоговое право. – М.: "Экономика", 1997. – С. 19

⁵ Карасева М.В. Финансовая деятельность государства – основополагающая категория финансово-правовой науки// Государство и право. – 1996. - №11. – С. 75.

⁶ Тосунян Г.А. Место банковского права в системе российского права.// Юридический мир. – 1998. - №8. – С. 13; Сапожников Н.В. Теоретические проблемы и перспективы развития валютного права.// Государство и право. – 2001. - №11. – С. 108.

⁷ Горбунова О.Н. Выделять банковское право в отдельную отрасль права пока рано. // Юридический мир. – 1998. - №8. – С. 16.

⁸ Орлов М.Ю. Современное состояние налогового права и налогового законодательства. // Юридический мир. – 1997. - №8. – С. 8.

⁹ Юткина Т.Ф. Налоговедение: от реформы к реформе. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 67.

¹⁰ Гуреев В.И. Налоговое право. – М.: Экономика, 1995. – С. 7; Гуреев В.И. Российское налоговое право. – М.: "Экономика", 1997. – С. 21.

¹¹ Брызгалов А.В., Кудреватых С.А. К вопросу о формировании налогового права как подотрасли права.// Государство и право. – 2000. - №6. – С. 63-64.

¹² Юткина Т.Ф. Налоговедение: от реформы к реформе. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 68.

¹³ Кучерявенко Н.П. Налоговое право: Учебник. – Харьков: Легас, 2001. – С. 23.

О. Близнюк,
*студентка III курсу юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ОРГАНИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Обов'язково існування органів, що здійснюють банківський нагляд, у кожній державі зумовлене економічною необхідністю стабільності і безпечного функціонування банківської системи, уникнення кризових явищ, забезпечення впевненості у банківській діяльності кредиторів і вкладників. Залежно від конкретних особливостей країни, органи банківського нагляду мають різний правовий статус, структуру, функції і повноваження, хоча і є схожими у своїй меті і завданнях. Порівнюючи і аналізуючи побудову цих органів у багатьох державах світу, необхідно звернути увагу на деякі закономірності і відмінності їх функціонування, позитивні і негативні риси.

У більшості країн світу функції банківського нагляду поєднуються у виключній компетенції однієї установи (ЦБ), поряд з повноваженнями з емісії національної валюти, проведення грошово-кредитної політики тощо. Наприклад, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Китай, Росія, Україна (Так, відповідно до законодавства України та Положення про структуру системи банківського нагляду НБУ та його повноваження щодо адекватного реагування на порушення в діяльності комерційних банків, затв. постановою Правління НБУ від 17.11.1997р. №380 система банківського нагляду в Україні скоординована за вертикаллю, тобто функціонує як єдиний механізм у складі центрального апарату та територіальних управлінь НБУ). Такий підхід є розумним для ефективної співпраці між ланками банківської системи, аналізу банківської інформації, що поступає, не тільки у вузьких межах контролю за діяльністю спеціалізованих підприємств-юридичних осіб, а й виходячи з глобальної економічної політики держави. Проте існують й інші системи, наприклад, у Франції зазначені функції мають три різні колегіальні органи – Комітет з банківської регламентації (встановлює умови здійснення банківської діяльності, правила бухгалтерського обліку тощо), Комітет кредитних установ (видає ліцензії на здійснення банківських операцій й інші дозволи), Банківська комісія (здійснює аналіз фінансової документації кредитних установ). Позитивними рисами такої побудови є незалежність цих органів, зокрема, один від одного, розподіл між ними зазначених повноважень, що дозволяє уникати негативів, пов'язаних із монополією здійсненням прав і обов'язків з нагляду (саме: подекуди, диктат державної політики підприємницьким інтересам; звантаженість ЦБ як єдиного органу, компетенція якого повинна охоплювати усі аспекти банківської діяльності тощо). Проблемами такого підходу можуть бути: дублювання функцій у компетенції декількох органів; відсутність достатнього фінансування роботи кількох установ; розгалуження наглядових структур за горизонталлю тощо). Цікавою ілюстрацією може бути система банківського нагляду Великобританії, яка сьогодні знаходиться в стадії реорганізації (а саме, при переході з однієї системи в іншу) – Банк Англії втрачає наглядові функції і передає їх спеціально створеному державному органу (Рада з цінних паперів і інвестицій), хоча одним з органів структури останнього планується залишити департамент нагляду Банку Англії.

При створенні нових або реформуванні вже діючих органів банківського нагляду, особливо скоординованих за горизонталлю, постає питання ступеню їх залежності від інших органів державної влади. Якщо, наприклад, наглядова структура за своєю організаційною формою є акціонерним банком (на основі власності тих же комерційних банків або фізичних осіб), то над нею неодмінно повинен стояти державний орган, як правило, відповідне галузеве міністерство (в Японії ЦБ (55% статутного капіталу – власність держави) - Міністерство фінансів; в Італії (державна володіє контрольним пакетом акцій ряду акціонерів ЦБ) – Міжміністерський комітет з кредитів і заощаджень; в США, в рамках Федеральної резервної системи (банки-члени ФРС є обов'язковими акціонерами федеральних резервних банків) - Рада керуючих). Але, якщо такою структурою буде державний банк на 100%, який сам виступає в якості державного органу, то він має бути незалежним від інших органів державної влади, володіти необхідною спеціальною